OPENBAAR LICHAAM
BONAIRE

Aan: Ministerie van BZK
Postbus 20011
2500 EA Den Haag

per e-mail:

Uw brief van: 17 februari 2023
Uw nummer: 2023-0000096911
Datum: 13 JUN 2023 21/23/006780

Betreft: Consultatie Wet aanscherping strafbaarstelling ronselen en vereisten toewijzing restzetels

Geachte mevrouw Bruins Slot,

Op 17 februari 2023 heeft u aan het Bestuurscollege het ontwerpwetsvoorstel van de Wet aanscherping strafbaarstelling ronselen en vereisten toewijzing restzetels voorgelegd ter consultatie. Hoewel het Bestuurscollege geen zwaarwegende bezwaren heeft tegen zowel de aanscherping van de strafbaarstelling van ronselen als de wijziging in het toewijzen van restzetels bij verkiezingen, wijst het Bestuurscollege wel op het volgende.

Naast de in de Memorie van Toelichting benoemde uitbreiding naar de strafbaarstelling van (ook) de poging tot ronselen als gevolg van het kwalificeren van artikel Z8 in de Kieswet als misdrijf, heeft dit ook als gevolg dat de medeplichtigheid (aan) het ronselen van volmachtstemmen strafbaar wordt. Dit betekent een aanzienlijke verruiming van de kring van verdachten bij het opsporen en vervolgen van dit delict en van belang is de wenselijkheid hiervan in ogenschouw te nemen. Ook degene die opzettelijk zijn volmacht afgeeft zal – hoewel soms onwetend - als gevolg hiervan mogelijk als verdachte in beeld komen.

Daarnaast geldt dat anders dan in Europees Nederland, op Bonaire – op dit moment – vooralsnog minder de versplintering van zetels speelt. De huidige wijze van verdeling van restzetels kan daarom weliswaar in Europees Nederland het bestuur moeizamer en minder efficiënt maken, op Bonaire is dat minder het geval.

De noodzaak voor het verhogen van het percentage van de kiesdeler dat vereist is voor het verkrijgen van een restzetel van 75% naar 100% als gevolg van deze wet is daarom minder groot te noemen. Of het aantal stemmen dat 'verloren' gaat (althans niet vertegenwoordigd wordt in de Raad) als gevolg van deze verhoging opweegt tegen een beperking van het risico op versplintering, valt daarmee te bezien.

Ook wil het Bestuurscollege aandacht vragen voor het volgende. Het huidige aantal van 9 zetels in de Eilandsraad staat reeds langere tijd niet in verhouding tot het snel gegroeide aantal bewoners van Bonaire de afgelopen jaren en daarmee met het aantal zetels van een gemeente in Europees

Correspondentieadres
Kaya Grandi 51 | Kralendijk, Bonaire C.N.
Tel. (+599) 717-5330 | Fax. (+599) 717-8416
www.bonairegov.com

Nederland met een vergelijkbaar aantal inwoners. Bij het verhogen van het percentage van 75% naar 100% van de kiesdeler dat is vereist voor het verkrijgen van een restzetel, betekent deze constatering dat verhoudingsgewijs meer stemmen verloren gaan en de samenstelling van (bijvoorbeeld) de eilandsraad daarmee een minder goede afspiegeling is van de stemmen zoals die zijn uitgebracht door de bewoners.

Hoogachtend,

Namens het Bestuurscollege van het Openbaar Lichaam Bonaire,

De Gezaghebber de eilandsecretaris

Cc: ER & JAZ.

KIESRAAD

De Minister van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties
Postbus 20011
2500 EA 's-Gravenhage

KIESRAAD

Datum
12 april 2023

Ons kenmerk
2023-0000180866

Inlichtingen

Uw kenmerk
2023-0000039746

Blad
1 van 5

Bezoekadres
Zurichtoren, 14 etage
Muzenstraat 85
2511 WB Den Haag

Postadres
Postbus 20011
2500 EA Den Haag

Internetadres
www.kiesraad.nl

E-mailadres
kiesraad@kiesraad.nl

Onderwerp
Advies over de wijziging van de Kieswet in verband met de Wet aanscherping strafbaarstelling ronselen en vereisten toewijzing restzetels

Inleiding

In uw brief van 17 februari 2023 verzoekt u de Kiesraad een advies uit te brengen over de wijziging van de Kieswet in verband met de aanscherping van de strafbaarstelling van het ronselen van volmachtstemmen en de vereisten voor de toewijzing van restzetels (hierna te noemen: het wetsvoorstel). Het advies ontvangt u hierbij.

U stelt voor om:

- de strafbaarstelling van het ronselen van volmachtstemmen aan te scherpen, het delict als misdrijf aan te merken en de strafmaat te verhogen. Deze wijzigingen zijn bedoeld om artikel Z 8 van de Kieswet effectiever te kunnen handhaven, zodat het ronselen van volmachten doeltreffender kan worden aangepakt.[1]
- een drempel voor lijsten in te voeren of de bestaande drempel te verhogen bij de verdeling van de restzetels. De achtergrond van dit voorstel is de toenemende versnippering van gemeenteraden en langer durende formaties.[2]

Samenvatting

De Kiesraad heeft de afgelopen jaren meerdere malen aangedrongen op aanscherping van de delictsomschrijving met betrekking op het ronselen van volmachtstemmen in artikel Z 8 van de Kieswet. De Kiesraad is positief over de wijzigingen. Dit advies bevat enkele kritische kanttekeningen over onder meer het element 'met het oogmerk' in de delictsomschrijving, enkele passages in de

[1] Memorie van toelichting bij de Wet aanscherping strafbaarstelling ronselen en vereisten toewijzing restzetels (te vinden op www.internetconsultatie.nl), p. 3.
[2] Memorie van toelichting bij de Wet aanscherping strafbaarstelling ronselen en vereisten toewijzing restzetels (te vinden op www.internetconsultatie.nl), p. 5.

memorie van toelichting en de hoogte van de strafmaat. Daarnaast vraagt de Kiesraad nogmaals aandacht voor de restzetelverdeling bij de verkiezing van de Eerste Kamer. Voor alle verkiezingen zal een drempel van 100% van de kiesdeler worden ingevoerd, behalve voor de Eerste Kamerverkiezing. De Kiesraad adviseert deze uitzondering te heroverwegen.

1. Voorgeschiedenis

In 2015 heeft de Kiesraad de effectiviteit van verschillende strafbepalingen in de Kieswet en het Wetboek van Strafrecht onderzocht.[3] Uit dit onderzoek kwam naar voren dat het onvoldoende mogelijk was om effectief op te treden tegen mogelijk strafbaar gedrag bij het ronselen van volmachtstemmen. De belangrijkste oorzaken hiervan waren:

- de te beperkte reikwijdte van de delictsomschrijving als gevolg van enkele in de omschrijving opgenomen bestanddelen;
- het gegeven dat de gedraging pas strafwaardig was als deze was gevolgd door het daadwerkelijk afgeven van een volmacht;
- de onmogelijkheid om bepaalde bijzondere opsporingsbevoegdheden in te zetten.[4]

Naar aanleiding van dit onderzoek heeft de Kiesraad geadviseerd artikel Z 8 van de Kieswet te herformuleren om voldoende mogelijkheden voor een adequate strafrechtelijke aanpak te kunnen bieden.[5] Ook in verschillende andere adviezen is de aanbeveling opgenomen om de delictsomschrijving aan te scherpen.[6] Het wetsvoorstel is grotendeels in lijn met de voorstellen van de Kiesraad. De Kiesraad vindt het positief dat deze aanpassingen zijn doorgevoerd in het wetsvoorstel, maar ziet ook aanleiding om nog enkele opmerkingen te maken.

2. Aanpassen delictsomschrijving ronselen volmachtstemmen

De delictsomschrijving van artikel Z 8 van de Kieswet is opgebouwd uit verschillende bestanddelen. Het wetsvoorstel scherpt de formulering van enkele onderdelen aan. Een voorbeeld is het bestanddeel ‘teneinde’ dat wordt vervangen door het bestanddeel ‘met het oogmerk’.

De Kiesraad vindt het een goede zaak om het woord ‘teneinde’ te schrappen. Zo is de strafbaarheid van de gedraging niet langer verbonden aan het uiteindelijke resultaat ervan. Tegelijk adviseert de Kiesraad om opname van het bestanddeel “met het oogmerk” in de delictsomschrijving te heroverwegen. Het compliceert de bewijslast en creëert een grijs gebied zoals in feite ook geïllustreerd wordt door de voorbeelden die in de Memorie van Toelichting worden gegeven. Eerder adviseerde de Kiesraad dan ook dat het duidelijk moet zijn dat het initiatief tot het

[3] Advies inzake het onderzoek naar de strafbepalingen in het verkiezingsproces (advies van 12 juni 2015, te vinden op www.kiesraad.nl), Den Haag: Kiesraad 2015.
[4] Advies inzake het onderzoek naar de strafbepalingen in het verkiezingsproces (advies van 12 juni 2015, te vinden op www.kiesraad.nl), Den Haag: Kiesraad 2015, p. 4.
[5] Advies inzake het onderzoek naar de strafbepalingen in het verkiezingsproces (advies van 12 juni 2015, te vinden op www.kiesraad.nl), Den Haag: Kiesraad 2015, p. 5.
[6] Zie bijvoorbeeld advies over de evaluatie van de Tweede Kamerverkiezing van 2021 (advies van 10 mei 2021, te vinden op www.kiesraad.nl), Den Haag: Kiesraad 2019, p. 7.

verlenen van een volmacht enkel en alleen van de volmachtgever dient uit te gaan.[7] De Kiesraad benadrukt dat het ronselen van volmachtstemmen altijd strafbaar moet zijn, en niet alleen in de situatie dat de persoon beseft en mede beoogt dat zijn handelen het afgeven van een volmacht tot gevolg heeft.

3. Verhoging strafmaat ronselen volmachtstemmen

In artikel Z 8 van de Kieswet is opgenomen dat aan een verdachte een maximumstraf van één maand hechtenis of een geldboete van de derde categorie kan worden opgelegd. De gevangenisstraf wordt verhoogd naar ten hoogste zes maanden. De maximale geldboete van de derde categorie blijft ongewijzigd. De verhoging van de strafmaat hangt samen met het besluit om het ronselen van volmachtstemmen niet langer als overtreding, maar als misdrijf aan te merken. Uit de memorie van toelichting blijkt dat de regering de strafmaat verhoogt met als doel de verhouding tussen de ernst van de andere kiesrechtdelicten (die worden aangemerkt als misdrijf) en de strafmaxima voor die delicten evenwichtiger te maken.[8]

De Kiesraad kan zich vinden in een verhoging van de strafmaat, maar adviseert de strafmaat nog verder te verhogen. In artikel 54, tweede lid, van de Grondwet staat dat een persoon van het kiesrecht kan worden uitgesloten wanneer hij “wegens het begaan van een daartoe in de wet aangewezen delict bij onherroepelijke rechterlijke uitspraak is veroordeeld tot een vrijheidsstraf van ten minste een jaar en hierbij tevens is ontzet van het kiesrecht”. Dit betekent dat een persoon die wordt veroordeeld voor het ronselen van volmachtstemmen, zoals bedoeld in artikel Z 8 van de Kieswet, niet van het kiesrecht kan worden uitgesloten. De maximale gevangenisstraf in het wetsvoorstel is immers zes maanden. Daarnaast is de voorgestelde strafmaat van zes maanden gevangenisstraf niet in lijn met de maximumstraffen voor andere misdrijven in de Kieswet. De maximumstraffen in de artikelen Z 1 tot en Z 3 van de Kieswet variëren namelijk tussen de twee en zes jaar gevangenisstraf. De ernst van het ronselen van volmachtstemmen wordt onvoldoende uitgedrukt in de voorgestelde strafmaat. De Kiesraad adviseert daarom de strafmaat te verhogen naar minimaal een jaar.

4. Volmachtverlening Caribisch Nederland

De Kiesraad heeft na de afgelopen Eilandsraadsverkiezingen meerdere gesprekken gevoerd met de griffiers, stembureaumedewerkers en ambtenaren van Bonaire, Sint Eustatius en Saba, en ook nog afzonderlijk met de Regeringscommissaris van Sint Eustatius. De Kiesraad is gevraagd aandacht te schenken aan de problematiek omtrent de mogelijkheid van onderhandse volmachtverleningen op de eilanden.[9] Deze mogelijkheid is door de eilanden

---

[7] Advies inzake het onderzoek naar de strafbepalingen in het verkiezingsproces (advies van 12 juni 2015, te vinden op www.kiesraad.nl), Den Haag: Kiesraad 2015, p. 2.
[8] Memorie van toelichting bij de Wet aanscherping strafbaarstelling ronselen en vereisten toewijzing restzetels (te vinden op www.internetconsultatie.nl), p. 4.
[9] De problematiek is o.a. te herleiden uit het percentage onderhandse volmachten bij de Eilandsraadsverkiezingen die aanzienlijk hoog liggen op de eilanden. Dit punt is ook in eerdere

wegens frauduleus handelen bij eerdere verkiezingen afgeschaft, maar bij de inwerkingtreding van de Kieswet met ingang van 10-10-2010 ‘stilzwijgend’ weer ingevoerd.

De Kiesraad signaleert dat het mogelijk zijn van een onderhandse volmachtverlening in Caribisch Nederland in de praktijk als een probleem wordt ervaren. Tegelijkertijd zijn er aanwijzingen dat er binnen het Koninkrijk in Europa ook regio’s en wijken zijn waar zich vergelijkbare problemen voordoen. Zeker binnen het kiesrecht is het van groot belang dat kiesgerechtigden gelijk worden behandeld. De Kiesraad geeft in dat kader in overweging om eventuele problemen met de volmachtverlening door middel van opsporing en handhaving aan te pakken en niet door middel van regionale uitzonderingen op de wetgeving.

5. Heroverweeg uitzondering restzetelverdeling Eerste Kamer

Met de wijziging van de artikelen P 7 en P 8 van de Kieswet wordt een kiesdrempel ingevoerd en de bestaande kiesdrempel verhoogd bij de verdeling van restzetels. De achtergrond van dit voorstel is de toenemende trend van versnippering en langer durende formaties.[10] Lijsten kunnen voortaan alleen nog in aanmerking komen voor een restzetel als zij de kiesdeler hebben gehaald. Dit geldt voor zowel verkiezingen met minder dan negentien zetels, als verkiezingen met negentien of meer zetels.

Het halen van de kiesdeler om in aanmerking te komen voor de restzetelverdeling geldt al bij de Tweede Kamerverkiezing. Bij verkiezingen met minder dan negentien verkiesbare zetels bestaat er ook al een drempel. Een lijst moet ten minste 75% van de kiesdeler hebben behaald om in aanmerking te komen voor de toewijzing van een restzetel. Met dit voorstel wordt dat verhoogd naar 100% van de kiesdeler.

De drempel van het halen van de kiesdeler zal als dit wetsvoorstel in werking treedt voor alle verkiezingen gaan gelden, met uitzondering van de Eerste Kamerverkiezing. De verdeling van de restzetels bij de Eerste Kamerverkiezing is opgenomen in artikel U 9 van de Kieswet. De regering heeft besloten om in dit artikel geen drempel op te nemen. Hier is voor gekozen vanwege de aangenomen motie-Van der Graaf (CU). Deze motie is ingediend naar aanleiding van een voorstel om de Grondwet te wijzigingen ten aanzien van de verkiezing, de inrichting en de samenstelling van de Eerste Kamer der Staten-Generaal.[11] Deze voorgestelde wijziging leidt onder andere tot een heroverweging van het systeem van restzetelverdeling voor de Eerste Kamer. De regering heeft hier niet op willen vooruitlopen en heeft daarom een uitzondering gemaakt voor de Eerste Kamerverkiezing.[12]

---

adviezen genoemd door de Kiesraad. Zie Evaluatie verkiezingen voor provinciale staten, algemene besturen waterschappen en kiescolleges in Caribisch Nederland (17 mei 2019, te vinden op www.kiesraad.nl), Den Haag: Kiesraad 2019, p. 9.

[10] Memorie van toelichting bij de Wet aanscherping strafbaarstelling ronselen en vereisten toewijzing restzetels (te vinden op www.internetconsultatie.nl), p. 5.

[11] Kamerstukken II 2019/20, 35532, nr. 9.

[12] Memorie van toelichting bij de Wet aanscherping strafbaarstelling ronselen en vereisten toewijzing restzetels (te vinden op www.internetconsultatie.nl), p. 6.

De Kiesraad adviseert deze uitzondering te heroverwegen. Ook in de Eerste Kamer neemt immers het aantal kleine fracties toe. De aangenomen motie-Van der Graaf (CU) hoeft niet in de weg te staan aan het invoeren van een kiesdrempel voor de Eerste Kamer op grond van dit wetsvoorstel.

Slot

De Kiesraad is positief over het feit dat er maatregelen worden genomen om het ronselen van volmachtstemmen doeltreffender te kunnen aanpakken. De kritische kanttekeningen die de Kiesraad plaatst, gaan met name over het opnemen van het bestanddeel ‘met het oogmerk’, en het niet invoeren van een drempel bij de restzetelverdeling voor de Eerste Kamer.

De Kiesraad verzoekt u de aanbevelingen in dit advies in overweging te nemen bij de verdere uitwerking van het wetsvoorstel.

DE KIESRAAD,
voor deze,

W.J. Kuijken
voorzitter

L.W.B. Donners,
plaatsvervangend secretaris-directeur

NEDERLANDSE ORDE VAN ADVOCATEN

Ingediend via e-mail
Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijkrelaties
t.a.v. mevrouw mr. drs. H.G.J. Bruins Slot

Den Haag, 14 april 2023
dossiernummer: 203832
uw kenmerk: 2023-0000039803
telefoonnummer:
e-mail:

Betreft: Wet aanscherping strafbaarstelling ronselen en vereisten toewijzing restzetels

Geachte minister,

Bij brief van 17 februari 2023 heeft u de voorzitter van de algemene raad van de Nederlandse orde van advocaten (NOvA) ter consultatie voorgelegd het concept-wetsvoorstel Wijziging van de Kieswet in verband met de aanscherping van de strafbaarstelling inzake het ronselen van volmachtstemmen en de vereisten voor de toewijzing van restzetels (Wet aanscherping strafbaarstelling ronselen en vereisten toewijzing restzetels). De NOvA voldoet graag aan uw verzoek en heeft zijn adviescommissie strafrecht gevraagd te adviseren.

Bijgaand stuur ik u het advies van de adviescommissie. De algemene raad sluit zich aan bij de overwegingen van de adviescommissie en verzoekt u deze bij de verdere uitwerking te betrekken.

Met de meeste hoogachting,
namens de algemene raad,

mr. drs. W.M. van Tellingen
plaatsvervangend algemeen secretaris

bijlage: advies van de adviescommissie strafrecht

Bezoekadres
Prinses Beatrixlaan 5
2595 AK Den Haag
Tel. 070 - 335 35 35

Postadres
Postbus 30851
2500 GW Den Haag

www.advocatenorde.nl

DocuSign Envelope ID: CAABACA6-5C5F-4C9B-9F70-216C01802ECF

NEDERLANDSE ORDE VAN ADVOCATEN

ADVIES

Aan:	algemene raad
Van:	adviescommissie strafrecht (ACS)
Datum:	12 april 2023
Betreft:	**Wet aanscherping strafbaarstelling ronselen en vereisten toewijzing restzetels**

SAMENVATTING

Conclusie

De ACS onderschrijft het belang van de wetswijziging. Wel adviseert zij het wetsvoorstel aan te passen op twee punten, zodat (i) de strafbaarstelling niet mede kan komen te zien op situaties binnen de kring van naasten en (ii) het 'persoonlijk aanspreken' en 'anderszins benaderen' in de voorgestelde bepaling worden samengevoegd tot 'benaderen'. Daarnaast adviseert de ACS te verduidelijken of het verschil tussen strafbaarstelling van het ronselen van onderhandse en schriftelijke volmachten nog steeds wenselijk is.

CONSULTATIEREACTIE

Inleiding

Het wetsvoorstel bevat een voorgestelde wijziging van de Kieswet in verband met de aanscherping van de strafbaarstelling inzake van het ronselen van volmachtstemmen en de vereisten voor de toewijzing van restzetels. Dit advies beperkt zich, conform het verzoek van de minister, tot het onderdeel dat voorziet in aanscherping van de strafbaarstelling inzake het ronselen van volmachtstemmen.

Het voorstel beoogt onder meer artikel Z 8 van de Kieswet te wijzigen. Dat artikel komt als volgt te luiden:

"Degene die een persoon aanspreekt of anderszins benadert met het oogmerk hem te bewegen het formulier op zijn stempas, bestemd voor het stemmen bij volmacht, te ondertekenen en deze pas af te geven, wordt gestraft met gevangenisstraf van ten hoogste zes maanden of geldboete van de derde categorie."

De ACS onderschrijft dat voor betrouwbare verkiezingen een belangrijke waarborg is dat de kiezer zonder drang of dwang zelf bepaalt hoe hij zijn stemrecht gebruikt en dat een eventueel initiatief tot het stemmen per volmacht altijd van de kiezer zelf moet uitgaan. Gelet op het belang daarvan kan de ACS ermee instemmen dat de bestanddelen "stelselmatig" en "persoonlijk" uit de delictsomschrijving worden geschrapt. Het ronselen van volmachtstemmen is immers ook onwenselijk als dat eenmalig gebeurt en eveneens

DocuSign Envelope ID: CAABACA6-5C5F-4C9B-9F70-216C01802ECF

als dat niet-persoonlijk, maar bijvoorbeeld via een algemene oproep op sociale media, plaatsvindt.

De ACS heeft drie opmerkingen over het voorstel.

De kring van naasten
Ten eerste beschermt het huidige voorstel onvoldoende tegen het bewegen van naasten om hun volmacht te verstrekken, terwijl niet duidelijk is of het wetsvoorstel dergelijke situaties op het oog heeft. Ook binnen een huishouden kan zich de situatie voordoen dat iemand de ander benadert de volmacht te verstrekken. Uit het voorbeeld op pagina 3 van het concept van de memorie van toelichting wordt niet duidelijk wanneer sprake is van ronselen en wanneer dit niet het geval is omdat het initiatief uitgaat van de volmachtgever onderscheidenlijk de ronselaar niet het oogmerk heeft de ander te bewegen de volmacht te verstrekken. In elk geval is de lijn hiertussen dun. Degene die zijn partner, ouder of huisgenoot overhaalt om een volmacht te verstrekken, kan daardoor mogelijk binnen het bereik van de voorgestelde bepaling komen te vallen. Het is de ACS niet duidelijk of de minister ook die gevallen strafbaar wil laten zijn. Mede met het oog op voorzienbaarheid is het wenselijk dat hierover duidelijkheid komt. De memorie van toelichting, waarin als voorbeelden worden genoemd het eenmalig toespreken van een groep of het plaatsen van een bericht op sociale media, wijst niet in die richting. Indien deze gevallen volgens de minister niettemin binnen het bereik van de voorgestelde bepaling dienen te vallen, adviseert de ACS dit nader toe te lichten. Indien dit niet het geval is, adviseert de ACS strafbaarheid uit te sluiten voor een bepaalde kring van personen. Te denken valt daarbij aan naaste familieleden, (gewezen) echtgenoten en/of huisgenoten (vgl. bijvoorbeeld art. 137, 189, 270, tweede lid, 316, tweede lid, Sr). Deze uitsluiting kan bewerkstelligd worden door in het artikel een tweede lid op te nemen waarin de strafbaarheid ten aanzien van het eerste lid wordt uitgesloten voor de in het tweede lid genoemde personen.

Benaderen
Ten tweede acht de ACS niet noodzakelijk dat in de nieuwe strafbepaling zowel ‘een persoon aanspreken’ als ‘een persoon anderszins benaderen’ wordt opgenomen. De huidige redactie, waarin zowel aanspreken als anderszins benaderen terugkomt, is te verklaren doordat bij introductie van de strafbaarstelling enkel het *stelselmatig* aanspreken strafbaar was gesteld en bij de wetswijziging van 1993 ook het anderszins *persoonlijk* benaderen strafbaar werd gesteld. Gegeven dat de gecursiveerde bestanddelen verdwijnen, vervalt de noodzaak zowel aanspreken als anderszins benaderen strafbaar te stellen. Alleen het strafbaar stellen van ‘benaderen’ volstaat. Daarmee worden zowel situaties van aanspreken als anderszins benaderen gedekt.

Verschil onderhandse en schriftelijke volmacht
Ten derde is op dit moment – kort gezegd – het ronselen van schriftelijke volmachten als bedoeld in art. L 7 e.v. Kieswet niet strafbaar en het ronselen van onderhandse volmachten wel. Met de voorgestelde wijzing wordt de mogelijkheid om onderhandse volmachten te ronselen in het geheel strafbaar gesteld. Dat geldt evenwel niet voor het

DocuSign Envelope ID: CAABACA6-5C5F-4C9B-9F70-216C01802ECF

ronselen van schriftelijke volmachten. Niet uitgesloten is dat door het in het geheel strafbaar stellen van het ronselen van onderhandse volmachten, ronselaars hun heil zullen proberen te zoeken in het ronselen van schriftelijke volmachten, ondanks de drempels die het aanvragen van een schriftelijke volmacht met zich brengt. De ACS adviseert de minister, tegen de achtergrond van het voorgaande, te verduidelijken of een verschil in strafbaarstelling tussen het ronselen van onderhandse en schriftelijke volmachten wenselijk is.

nvvb
NEDERLANDSE
VERENIGING VOOR
BURGERZAKEN

Adres
Boerhaavelaan 14
2713 HX Zoetermeer

Kantoor 079 361 77 47
E-mail nvvb@nvvb.nl
Website www.nvvb.nl

Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties
t.a.v. de Minister, Mw. H.G.J. Bruins Slot
Postbus 20011
2500 EA Den Haag

Datum	**Onderwerp/ons kenmerk**
03-04-2023	2023-020 Advies inzake Wetsvoorstel aanscherping strafbaarstelling ronselen en verdeling toewijzing restzetels

Geachte mevrouw Bruins Slot,

Via uw brief van 16 februari jl., voorzien van kenmerk 2022-0000039735 heeft u ons gevraagd om advies te geven op de wetsvoorstel Wet aanscherping strafbaarstelling ronselen en vereisten toewijzing restzetels.

We danken u voor de mogelijkheid om hier reactie op te geven, en hebben met veel interesse kennis genomen van het voorstel. We gaan akkoord met de wijzigingen als genoemd in het voorstel en zien geen inhoudelijke bezwaren die onevenredig grote gevolgen voor de uitvoering hebben. We wensen u dan ook veel succes in de verdere doorgang van dit proces en de uitwerking van dit voorstel in de hierin benoemde wetgeving.

Met vriendelijke groeten,
Namens de Nederlandse Vereniging voor Burgerzaken,

S.A.J. Rijsdijk
Voorzitter

Bank NL86INGB0000491717
Btw NL806203845B01
Kvk 40482707

OPENBAAR MINISTERIE

College van procureurs-generaal

Postbus 20305, 2500 EH Den Haag

Prins Clauslaan 16
2595 AJ Den Haag
T +31 88 699 11 00
www.om.nl

Ministerie van Binnenlandse Zaken en
Koninkrijksrelaties
Directie Democratie en Bestuur
Postbus 20011
2500 EH DEN HAAG

Datum 17 april 2023
Onderdeel Afdeling Kwaliteitontwikkeling, -advisering en -toetsing
Ons kenmerk WBOM/19337
Uw kenmerk 2023-0000039760
Onderwerp Advies inzake aanscherping strafbaarstelling ronselen volmachtstemmen

Bij beantwoording de datum en ons kenmerk vermelden.

Geachte mevrouw Bruins Slot,

Op 17 februari heeft u als minister van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties het College van procureurs-generaal verzocht te adviseren over het voorstel tot wijziging van de Kieswet in verband met de aanscherping van de strafbaarstelling inzake het ronselen van volmachtstemmen.

De aanleiding voor de voorgestelde aanscherping van de strafbaarstelling van het ronselen van volmachtstemmen is de aanbeveling met deze strekking van de Kiesraad in het rapport 'Strafbepalingen in het verkiezingsproces' uit 2015.[1] De Kiesraad constateerde dat de delictsomschrijving van het ronselen van volmachtstemmen, zoals te vinden in artikel Z8 van de Kieswet, teveel is toegesneden op het deur-aan-deur vragen van stempassen. Volgens de Kiesraad bood de delictsomschrijving onvoldoende mogelijkheden om andere vormen van het ronselen van volmachtstemmen strafbaar te stellen, zoals het eenmalig toespreken van een groep kiezers met een verzoek volmachten te verlenen. De Kiesraad deed het voorstel de delictsomschrijving aan te passen. In aanvulling daarop werd voorgesteld om het ronselen van volmachtstemmen aan te merken als misdrijf in plaats van overtreding. Ook werd de overweging meegegeven om de inzet van bijzondere opsporingsbevoegdheden mogelijk te maken.

In het voorliggende wetsvoorstel wordt voorgesteld het ronselen van volmachtstemmen aan te merken als misdrijf en het strafmaximum te wijzigen van één maand hechtenis naar zes maanden gevangenisstraf. Het College heeft

[1] R. de Jong (red), *Strafbepalingen in het verkiezingsproces. Ontstaan, functioneren en toekomst*, Kiesraad 2015.

hier geen bezwaar tegen. Het openbaar ministerie neemt het voorkomen van stembusfraude zonder meer serieus. Het College onderschrijft verder de keuze om het ronselen van volmachtstemmen niet toe te voegen aan artikel 67 Sv en daarmee aan te merken als een misdrijf waarvoor voorlopige hechtenis kan worden opgelegd. Het ronselen van volmachtstemmen is wat betreft het College onvoldoende ernstig om te rechtvaardigen dat inbreuk wordt gemaakt op het recht op vrijheid of het recht op privacy door het opleggen voorlopige hechtenis of de inzet van bijzondere opsporingsbevoegdheden.

Voorgesteld wordt de delictsomschrijving van het ronselen van volmachtstemmen te wijzigen door de woorden 'stelselmatig' en 'persoonlijk' te schrappen, en door 'ten einde' te veranderen 'met het oogmerk'. Het doel van deze wijziging is om te verduidelijken dat ook een incidentele benadering van één of meer kiezers met de oproep stempassen af te geven niet is toegestaan. Ook moet hiermee duidelijk worden dat een oproep tot afgifte via een onpersoonlijk medium, zoals radio, televisie of het internet, strafbaar is. De toevoeging van het oogmerk moet tot slot verduidelijken dat de afgifte van de stempas een bewust en gewild gevolg is van het aanspreken of anderszins benaderen van personen. Er kunnen enkele kanttekeningen worden geplaatst over de verhoopte verduidelijking die de gewijzigde delictsomschrijving met zich mee zou moeten brengen.

Oogmerk
Een eerste kanttekening is dat vraagtekens kunnen worden geplaatst bij de toegevoegde waarde van het gebruik van oogmerk. Door de introductie van oogmerk lijkt de nieuwe strafbepaling een dubbele opzeteis te bevatten. De centrale gedraging in de delictsomschrijving is het aanspreken of anderszins benaderen van personen. Aangezien het ronselen van volmachtstemmen een misdrijf is, wordt aangenomen dat dit gedrag opzettelijk moet worden uitgevoerd. Dat de opzet van het aanspreken of benaderen gericht moet zijn op het doel – het bewust en gewild de ander bewegen het formulier in de stempas te ondertekenen en de stempas af te geven – blijkt net zo goed uit de woorden 'ten einde' als uit de woorden 'met het oogmerk'. Wat oogmerk daaraan toevoegt is niet duidelijk.

De consequentie van het gebruik van de term oogmerk is bovendien dat een zware vorm van opzet wordt geïntroduceerd in de delictsomschrijving. Aangenomen wordt dat het oogmerk aanwezig is als er sprake is van een bedoeling of een noodzakelijkheidsbewustzijn bij de verdachte, en dat voorwaardelijk opzet onvoldoende is. De Hoge Raad stelt dat de gebruikelijke uitleg van oogmerk is dat 'de dader moet hebben beseft dat zijn gedraging noodzakelijk en dus door hem gewild bepaalde door hem beoogde doelen of gevolgen zou hebben'.[2] Het is te voorzien dat de eis van oogmerk bij vervolging

[2] HR 26 september 2017, ECLI:NL:HR:2017:2390, r.o. 3.6.2.

voor het ronselen van volmachtstemmen gaat leiden tot juridische discussies. In het bijzonder is het de vraag in hoeverre kan worden bewezen dat een verdachte het oogmerk heeft gehad dat de aangesprokene wordt bewogen de stempas af te geven. Gezien de uitleg van 'oogmerk' door de Hoge Raad en in de literatuur moet de verdachte weten dat het noodzakelijke (onvermijdelijke) gevolg van zijn handelen is dat de aangesproken persoon wordt bewogen tot het ondertekenen van het formulier en afgifte van de stempas, en moet hij dit gevolg ook willen. Omdat niet in het hoofd van de verdachte kan worden gekeken, zal het bewijs van dit oogmerk moeten volgen uit de gedragingen van de verdachte. Die gedragingen zullen dusdanig moeten zijn dat het voor de gemiddelde persoon duidelijk is dat het onvermijdelijke gevolg van de gedragingen van de verdachte zal zijn dat de aangesproken persoon wordt bewogen. Met andere woorden, het gedrag van de verdachte zal dusdanig moeten zijn dat de aangesprokene redelijkerwijs geen weerstand kan bieden tegen de beïnvloeding door de verdachte. Anders kan immers niet worden vastgesteld dat de verdachte het oogmerk om te bewegen heeft. Hiermee lijkt voor strafbaarheid een vorm van dwang nodig te zijn. De strafbaarstelling voor het ronselen van volmachtstemmen wordt zo niet verruimd, maar juist verregaand ingeperkt.

In de memorie van toelichting wordt als reden voor het gebruik van het begrip 'oogmerk' in de delictsomschrijving gegeven dat daarmee zou worden voorkomen dat het aanspreken van een huisgenoot op de mogelijkheid namens hem te stemmen, strafbaar wordt. Gebruik van oogmerk is wat betreft het College niet de beste manier om te voorkomen dat de behulpzame huisgenoot strafbaar is. De Kiesraad haalt in het rapport een uitspraak van het gerechtshof Den Bosch aan waarin de term 'bewegen' wordt uitgelegd als: "het door middel van toespreken, argumenteren of gebruikmaking van concrete omstandigheden, daartoe leiden dat een ander een door de initiator beoogde gedraging of handeling verricht."[3] De Kiesraad stelt dat een mogelijke interpretatie van deze uitleg is dat een passieve 'ik bied mij aan'-houding niet strafbaar is.[4] Indien dit inderdaad de juiste uitleg van bewegen is, kan daarmee ook worden voorkomen dat de huisgenoot die zich aanbiedt als gevolmachtigde op te treden strafbaar is. Ook het aanbod tot bemiddeling dat in de memorie van toelichting wordt benoemd, kan op deze manier een systematisch begrijpelijke plaats krijgen. De Kiesraad vraagt om bij de parlementaire behandeling van artikel Z8 Kieswet meer aandacht te besteden aan de uitleg van bewegen. Het College sluit zich aan bij deze oproep.

Effect en de uitleg van 'bewegen'
Met de wijziging van de delictsomschrijving wordt beoogd de effectiviteit van de handhaving van het ronselen van volmachtstemmen te bevorderen, en dit gedrag

---

[3] Hof 's-Hertogenbosch 9 april 2008, ECLI:NL:GHSHE:2008:BC8989.

[4] Kiesraad 2015, p. 78.

doeltreffender aan te pakken. Het College acht het voorstelbaar dat door het schrappen van de eis van stelselmatigheid de opsporing en vervolging in een enkele zaak eenvoudiger wordt. In het rapport van de Kiesraad staan een voorbeeld waarin is afgezien van vervolging omdat slechts één getuige een verklaring over het ronselen wilde afleggen.[5] De eis van stelselmatigheid zou in een dergelijk geval niet in de weg staan aan een bewezenverklaring, aangenomen dat er naast de verklaring van de ene getuige voldoende bewijsmateriaal is om met inachtneming van de bewijsminimumregels tot een bewezenverklaring te komen.

Tegelijkertijd wil het College de verwachtingen temperen. Het is voorzienbaar dat het lastig blijft om het ronselen van volmachtstemmen te bewijzen in de gevallen dat er een algemene oproep wordt gedaan tot het inleveren van stempassen, of dit nu gebeurd tijdens een fysieke toespraak of met een oproep via media – krant, radio, televisie, internet of sociale media. De Kiesraad wijst, na analyse van een casus waarin een lijsttrekker in de moskee een oproep had gedaan tot het afgeven van stempassen in de moskee, op drie elementen van de strafbaarstelling van het ronselen van volmachtstemmen die in de weg stonden aan een vervolging.[6] Kiezers moeten gezien de huidige delictsomschrijving persoonlijk worden benaderd, het initiatief tot het stemmen bij volmacht mag niet bij de kiezer liggen en er moet sprake zijn van stelselmatig handelen. Met de voorgestelde wetswijziging worden twee van de drie elementen gewijzigd: zowel de persoonlijke benadering als het stelselmatig handelen is niet langer vereist. Wat echter blijft staan is dat het initiatief tot het stemmen van volmacht niet bij de volmachtverlenende kiezer mag liggen. Deze eis blijft onverminderd van kracht, aangezien de kiezer nog steeds bewogen moet worden het formulier op de stempas te ondertekenen en de stempas af te geven. In het voorgaande is al benoemd dat onduidelijk is wat precies onder dit bewegen moet worden volstaan. Het is niet evident dat uit de enkele oproep stempassen af te geven al volgt dat het initiatief niet langer bij de kiezer ligt.

Het College herhaalt op dit punt de oproep om duidelijk te maken welke gedragingen van een verdachte kunnen leiden tot het bewegen van een persoon tot afgifte van de stempas. Is de enkele oproep tot afgifte van een stempas voldoende? Zo ja, hoe verhoudt dit zich tot een 'ik bied mij aan'-houding van de huisgenoot om namens de persoon te stemmen? En tot de mogelijkheid van een politieke partij om als bemiddelaar te functioneren? Zo nee, wat moet er dan bovenop een oproep komen om de persoon te bewegen? Is dat de indringendheid van toespraken of argumenten, actieve gedragingen waarmee het de persoon makkelijker wordt gemaakt, misbruik van omstandigheden, drang of dwang?

---

[5] Kiesraad 2015, p. 72 (casus 2).

[6] Kiesraad 2015, p. 80-81.

Zeker als – zoals de memorie van toelichting stelt – het niet nodig is dat een persoon daadwerkelijk overgaat tot afgifte is het van belang te verduidelijken hoe kan worden vastgesteld dat er sprake is van het bewegen tot afgifte, zodat het vaststellen van de gedraging niet afhankelijk is van het intreden van het gevolg. Overigens roept de overweging dat een daadwerkelijke afgifte niet nodig is ook de vraag op wat nog moet worden verstaan tot een poging tot het ronselen van volmachtstemmen. Dit alles nog afgezien van de verhouding tot het geïntroduceerde oogmerk.

Uitbreiding van strafbaarstelling
De voorgestelde wijziging van de delictsomschrijving heeft als consequentie dat gedragingen die nu maatschappelijk aanvaard zijn vermoedelijk strafbaar worden gesteld. Het gaat om gevallen zoals in de volgende casus. Een moeder ziet dat haar zoon op de verkiezingsdag niet van plan is te stemmen. Ook na aandringen gaat hij niet de deur uit. In een poging om de stem van haar zoon niet verloren te laten gaan, dringt de moeder erbij haar zoon op aan dan een volmacht af te geven aan haar. Zij reikt hem zelfs de pen en stempas aan, zodat hij niet van de bank hoeft af te komen. Gezien de gedragingen in de casus is er mogelijk sprake van bewegen: er wordt aangedrongen met woorden en de volmachtverlening wordt actief ondersteund door het aanbieden van stempas en pen. Onder de huidige delictsomschrijving is dit niet strafbaar, aangezien het niet gaat om het structureel aanspreken van personen. Is het de bedoeling dat dit soort gedragingen in de toekomst wel als strafbaar worden aangemerkt?

Tot slot wijst het College erop dat in de praktijk de delictsomschrijving niet als de grootste belemmering wordt gezien door de officieren van justitie die betrokken zijn de opsporing en vervolging van het ronselen van volmachtstemmen. Eerder is er sprake van bewijsproblemen. Het daadwerkelijk aanspreken van mensen laat zich lastig vaststellen, omdat dit heimelijk en mondeling gebeurd waarbij de inhoud van hetgeen is uitgewisseld tussen de ronselaar en degene die mogelijk zich heeft laten bewegen tot afgifte van de stempas moeilijk is vast te stellen. Het College verwacht daarom niet dat na wijziging van de delictsomschrijving er veel vaker zal worden overgegaan tot de vervolging voor het ronselen van volmachtstemmen.

procureur-generaal

Openbaar lichaam Saba
Power Street 1, The Bottom
Saba, Caribisch Nederland
Tel: +599 416 3311/3312/3313
Fax: +599 416 3274
BCSaba@sabagov.nl

Bestuurscollege

Min BZK

Email:

Uw nummer (brief): Uw brief van: Ons nummer: **162/2023**

Onderwerp: adviesaanvraag Wet aanscherping strafbaarstelling ronselen en toewijzing restzetels

Bijlagen:

Saba, 16 april 2023

Beste René,

Op 17 februari verstuurde minister Hanke Bruins Slot de bovengenoemde adviesaanvraag. De aanvraag is door ons op 27 maart ontvangen. Advies moet uiterlijk vandaag worden gegeven.

Er staat in essentie in dat de volmachtgever zelf een gemachtigde aanwijst en restzetels niet worden toegewezen aan lijsten waarvan het stemcijfer lager is dan de kiesdeler.

En dat degene die een persoon aanspreekt of anderszins benadert met het oogmerk hem te bewegen het formulier op zijn stempas, bestemd voor het stemmen per volmacht, te ondertekenen en deze pas af te geven, wordt gestraft met een gevangenisstraf van ten hoogste zes maanden of een geldboete van de derde categorie.

Het bestuurscollege van Saba juicht deze aanscherpingen toe en geeft er een positief advies over.

Met vriendelijke groet,

Het bestuurscollege van het openbaar lichaam Saba

De Eilandsecretaris

H. de Jong

De Gezaghebber

J. G. A. Johnson, M. Ed.

cc.BC-Leden

Gelieve bij beantwoording datum en nummer te vermelden en in elke brief slechts **EEN** onderwerp te behandelen

Ministerie van Binnenlandse Zaken en
Koninkrijksrelaties (BZK)
mr. drs. H.J.G. Bruins Slot
Postbus 20011
2500 EA 'S-GRAVENHAGE

Datum
18 april 2023
Kenmerk
TLD/U202300299
Telefoon

Bijlage(n)

Onderwerp
Adviesaanvraag over voorstel voor Wet aanscherping strafbaarstelling ronselen en vereisten restzetels

Geachte mevrouw Bruins Slot,

Hierbij brengen wij u advies uit naar aanleiding van het wetsvoorstel Wijziging van de Kieswet in verband met de aanscherping van de strafbaarstelling inzake het ronselen van volmachtstemmen en de vereisten voor de toewijzing van restzetels (Wet aanscherping strafbaarstelling ronselen en vereisten toewijzing restzetels).

Ronselen van volmachtstemmen
Betrouwbare verkiezingen zijn de basis van onze democratie. Een belangrijke waarborg voor betrouwbare verkiezingen is dat de kiezer zonder drang of dwang zelf bepaalt hoe hij zijn stemrecht gebruikt (stemvrijheid), en dat een eventueel initiatief tot het stemmen per volmacht altijd van de kiezer zelf moet uitgaan. Het ronselen van volmachtstemmen is in strijd met dit uitgangspunt.

Tegenover het voorkomen van het misbruik maken van volmachtstemmen door ronselen, staat het algemeen democratisch belang om kiezers de gelegenheid te bieden om gebruik te maken van hun stemrecht, ook als zij niet zelf in staat zijn om persoonlijk te gaan stemmen.

Uit de evaluatie van de Gemeenteraadsverkiezingen 2022 blijkt dat 11 % van alle kiezers gebruik heeft gemaakt van een volmacht. In de praktijk blijkt dat er geen of slechts een enkele maal reden was om aan te nemen dat er sprake was van ronselen van stemmen.

In een eerdere reactie op het initiatiefwetsvoorstel Vervroegd stemmen in het stemlokaal hebben wij in het kader van dat wetsvoorstel aangegeven uit het oogpunt van het tegengaan van fraude positief te staan tegenover het terugbrengen van het aantal volmachtstemmen van 2 naar 1 per persoon.

Vereniging van Nederlandse Gemeenten
Nassaulaan 12 Den Haag | Postbus 30435 | 2500 GK Den Haag
070 - 373 83 93 | info@vng.nl

Niettemin vragen wij ons mede in het licht van het onderhavige wetsvoorstel af wat de consequenties zijn van het terugbrengen van het aantal volmachtstemmen voor het gebruik kunnen maken van het stemrecht en daarmee voor de opkomst. Mogelijk kan het risico van ronselen van volmachten al afdoende worden beperkt met het onderhavige wetsvoorstel. Daarom geven wij als overweging mee om eerst te onderzoeken wat de gevolgen zijn van het terugbrengen van het aantal volmachten voor het opkomstpercentage bij verkiezingen en voor het mogelijk risico op ronselen van volmachten alvorens hierin een besluit te nemen.

Tekstuele aanpassingen
Over de voorgestelde tekstuele aanpassingen van de wetstekst in dit wetsvoorstel, zodat ook huidige mogelijke (digitale) situaties van ronselen hieronder zullen vallen, zijn wij positief.
Het is raadzaam om in de wettekst het ‘stelselmatig’ aanspreken van personen en het ‘persoonlijk benaderen’ te schrappen. Eveneens is het raadzaam de term ‘ten einde’ iemand te bewegen tot het afgeven van een volmacht te vervangen door ‘met het oogmerk’ om iemand te bewegen.

Wijzigen toewijzing restzetels
In het wetsvoorstel is ook een wijziging van de toewijzing van restzetels bij gemeenteraadsverkiezingen opgenomen.

Uit de evaluatie van de Gemeenteraadsverkiezingen 2022 blijkt dat in alle 333 gemeenten waarvoor een verkiezing werd gehouden 592 eenmansfracties zijn toegelaten. Aan 89 van deze 592 partijen (in 75 gemeenten) is een (rest)zetel toegewezen op basis van de huidige toewijzingsregels.

Wij ondersteunen de argumentatie van het minimaal een zetel in de gemeenteraad ‘op eigen kracht’ (100% van de kiesdeler) te moeten hebben bemachtigd, voordat een partij in aanmerking komt voor een restzetel.
Er is een voorkeur om bij de criteria voor toewijzing van restzetels geen onderscheid meer te maken tussen gemeenten afhankelijk van de grootte van de gemeenteraad. Eveneens verdient het voorkeur om een en dezelfde systematiek te hanteren bij de toewijzing van restzetels voor ook de andere in de Kieswet geregelde verkiezingen (de verkiezingen voor provinciale staten, de algemeen besturen van de waterschappen, de eilandsraden en de kiescolleges).

Als voornaamste argument om de drempel voor toewijzing van een (rest)zetel te verhogen, zien wij dat er op gemeenteraadsleden een steeds grotere druk ontstaat om de steeds complexere taak van een gemeenteraadslid te kunnen uitvoeren. Die uitvoering van taken wordt nog eens bemoeilijkt als er sprake is van een kleine eenmansfractie.
Hierbij kan dan worden meegewogen dat er in de afgelopen jaren over het algemeen sprake is van een toename van het aantal fracties in een gemeenteraad. Deze toename heeft gezorgd voor een verandering in het functioneren, de dynamiek en het samenspel binnen een raad.

Wel vragen wij ons af wat de wijziging van toewijzing van een restzetel daadwerkelijk voor consequenties zal hebben voor de versplintering in de raad. Wij geven daarom in overweging om na te gaan en te onderzoeken wat de consequenties van de voorgestelde wijziging zijn voor onder andere de samenstelling en het functioneren van de gemeenteraad en fracties binnen de gemeenteraad, en daarmee voor het totale democratische proces op lokaal niveau.

Toewijzing zetels bij lijstuitputting
Wij willen van de gelegenheid gebruik maken om u in overweging te geven om de gestelde grens van maximaal 19 raadszetels, waarbij raadszetels die vrijkomen door lijstuitputting worden herverdeeld, ook los te laten en hiervoor geen grens meer te stellen. Begin 2020 hebben wij dit in ons advies over het Wetsvoorstel bevorderen integriteit en functioneren van het decentraal bestuur al geadviseerd, maar dit advies is niet overgenomen.
Wellicht is met het laten vervallen van de grens voor herverdelen van de restzetels bij kleine gemeenten met maximaal 19 raadszetels zoals geregeld in dit concept wetsvoorstel, er de mogelijkheid om een dergelijke grens ook weg te nemen bij de sporadische gevallen dat er sprake is van lijstuitputting in de grotere gemeenten met meer dan 19 raadszetels.

De wijziging in toewijzing van zetels bij lijstuitputting evenals de wijziging in de toewijzing van restzetels in gemeenteraden kan bijdragen aan de kwaliteit van het bestuur van een gemeente.

Wij verzoeken u om bovenstaande punten bij de behandeling van het wetsvoorstel te betrekken. Tevens worden wij graag betrokken bij eventueel vervolgonderzoek ter onderbouwing van de voorgestelde wijzigingen, zodat daarmee verder vorm kan worden gegeven aan ons advies ten aanzien van het wetsvoorstel.

Met vriendelijke groeten,

Vereniging van Nederlandse Gemeenten,

mr. L.K. Geluk,
algemeen directeur